

MARKAZIY OSIYO TARIXINI O'RGANISHDA YANGI ILMIY YONDASHUVLAR

Xamidov Nodirbek Olimjon o'g'li

Tashkent Perfect universiteti

Gumanitar fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Markaziy Osiyo tarixini o'rganishda qo'llanilayotgan zamonaviy va innovatsion ilmiy yondashuvlar atroflicha yoritilgan. An'anaviy matnshunoslikdan fanlararo tadqiqotlar, xususan, paleogenetika, raqamli gumanitar fanlar, geoaxborot tizimlari hamda iqlim rekonstruksiya-siga o'tish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, postkolonial nazariyalar va mintaqaga Yevroosiyo markazidagi mustaqil sub'yekt sifatida qarash tamoyili asoslab berilgan. Yangi metodologiyalarning tarixiy haqiqatni xolis tiklashdagi o'rni va ularning mintaqashunoslikdagi istiqbollari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, tarix, ilmiy yondashuv, paleogenetika, Digital Humanities, GIS, postkolonializm, fanlararo.

Kirish

Markaziy Osiyo tarixi ko'p asrlar davomida dunyo sivilizatsiyasi rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan bo'lsada, uni o'rganish usullari uzoq vaqt davomida an'anaviy va ba'zan cheklangan metodologiyalar doirasida qolib ketgan edi. O'tmishda mintaqalar tarixi asosan yozma manbalar hamda mumtoz arxeologik qazishmalar asosida, ko'pincha tashqi imperiyalar yoki yevrotsentrik va sovet shablonlari prizmasi orqali talqin qilingan. Bu esa Markaziy Osiyoning ichki dinamikasi va uning dunyo tarixidagi mustaqil va yetakchi sub'yekt sifatidagi o'rnini to'liq ochib berishga to'sqinlik qilar edi.

XIX asr oxiri va XXI asr boshlariga kelib, jahon tarixshunosligida ro'y bergan metodologik burilishlar Markaziy Osiyo tarixini tadqiq etishda ham mutlaqo yangi ufqlarni ochib berdi. Bugungi kunda an'anaviy yondashuvlar o'rnini fanlararo integratsiya, zamonaviy texnologiyalar hamda konseptual qayta qarashlar egallamoqda. Ushbu maqolada Markaziy Osiyo tarixini o'rganishda qo'llanilayotgan zamonaviy ilmiy yondashuvlar, ularning afzalliklari va tarixiy jarayonlarni xolis baholashdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Zamonaviy Markaziy Osiyo tarixshunosligidagi eng muhim yo'nalishlardan biri bu fanlararo yondashuvning qaror topishidir. Aniq va tabiiy fanlar yutuqlarini tarixiy tadqiqotlarga tatbiq etish natijasida ilgari imkonsiz bo'lgan savollarga aniq javoblar topilmoqda. Xususan, paleogenetika va izotopik tahlillar yordamida qadimgi va o'rta

asrlardagi aholi migratsiyasi, etnik shakllanish bosqichlari, hatto o'tmishdagi kasalliklar hamda ratsion xususiyatlari aniqlanmoqda. Shuningdek, paleoiklimshunoslik yutuqlari daryo o'zanlarining o'zgarishi, qurg'oqchilik va iqlim tebranishlarining ko'chmanchi imperiyalar inqirozi yoki shaharsozlikning ravnaqiga ko'rsatgan ta'sirini ilmiy asoslab bermoqda.

Ikkinchi muhim yo'nalish - Raqamli gumanitar fanlar va Geoaxborot tizimlari texnologiyalarining keng joriy etilishidir. Sun'iy yo'ldosh tasvirlari, LiDAR skanerlash va GIS xaritalash usullari orqali qum ostida yoki borish qiyin bo'lgan hududlarda ko'milib ketgan qadimiy shahar-qal'alar, sug'orish tarmoqlari va karvon yo'llari aniq rekonstruksiya qilinmoqda. Shu bilan birga, qadimiy qo'lyozmalar, tangalar va arxitektura yodgorliklarining raqamli bazalarini yaratish hamda sun'iy intellekt yordamida matnlarni tahlil qilish manbashunoslik va epigrafika sohalarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi.

Nazarmiy-konseptual darajada esa postkolonial yondashuv va "mintaqaviy markazlashuv" tamoyillari yetakchi o'ringa chiqmoqda. Avvallari Markaziy Osiyoga faqat Yevropa, Xitoy yoki Rossiya imperiyalarining chekka periferiyasi deb qaralgan bo'lsa, zamonaviy tadqiqotchilar mintaqani trans-evroosiyo aloqalarining faol markazi va g'oyalar hamda texnologiyalar generatori sifatida o'rganmoqda. Ushbu dekolonial yondashuv mahalliy manbalarni, og'zaki tarix va mikro-tarix tamoyillarini birinchi o'ringa olib chiqib, oddiy insonlar va mahalliy jamoalar hayotini atroflicha yoritishga imkon bermoqda.

Xulosa

Markaziy Osiyo tarixini o'rganishda yangi ilmiy yondashuvlarning qo'llanilishi mintaqaga o'tmishini xolis, har tomonlama va chuqur anglashda inqilobiy burilish yasadi. Fanlararo metodologiyalar, raqamli texnologiyalar va zamonaviy nazariy qarashlarning uyg'unlashuvi natijasida ilgari munozarali yoki yopiq bo'lib kelgan ko'plab tarixiy muammolar o'z yechimini topmoqda. Bu yondashuvlar nafaqat o'tmish faktlarini aniqlashtirishga, balki Markaziy Osiyoning jahon sivilizatsiyasi rivojida asl o'rni va munosib hissasini dunyo hamjamiyatiga ilmiy asosda ko'rsatib berishga xizmat qiladi.

Kelajakda ushbu ilmiy metodologiyalarni mahalliy tadqiqotchilar amaliyotiga yanada chuqurroq tatbiq etish va xalqaro ilmiy markazlar bilan integratsiyani kuchaytirish lozim. Zamonaviy texnologiyalar va yangicha konseptual qarashlar asosida bitilgan tarixiy tadqiqotlar mintaqaga xalqlarining milliy o'zligini anglash hamda kelajakdagi mintaqaviy hamkorlik poydevorini mustahkamlashda beqiyos manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Christian, D. (2021). *A History of Russia, Central Asia and Mongolia: Volume 1 and 2*. Wiley-Blackwell.
2. Frankopan, P. (2018). *The Silk Roads: A New History of the World*. Vintage Books.
3. Frachetti, M. D. (2020). *Pastoralist Landscapes and Social Interaction in Bronze Age Eurasia*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520942370>
4. Kurbanov, Sh. A., & Raximov, B. M. (2023). *Tarixiy tadqiqotlarda zamonaviy metodologiya va raqamli texnologiyalar*. Toshkent: Akademnashr.
5. Liu, X. (2020). *The Silk Road in World History*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195161748.001.0001>
6. Sagdullayev, A. S., & Aminov, B. B. (2022). *Markaziy Osiyo tarixi va arxeologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
7. Starr, S. F. (2021). *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*. Princeton University Press.
8. Whitfield, S. (2019). *Life Along the Silk Road: Second Edition*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520960299>